

Аннотація. Ярмоленко М. И. Этническая политика по отношению к еврейской национальной меньшинности Украины в период тоталитаризма. Определены основные направления и характер этнической политики по отношению к еврейскому национальному меньшинству в Украине в период тоталитаризма. Показано изменения удельного веса евреев в составе населения Украины, характер их расселения и особенности миграции.

Ключевые слова: ассимиляция, национальные меньшинства, этнокультурные процессы, поселенческая структура, миграционные процессы, евреи, тоталитарное государство.

Summary. Yarmolenko M. Ethnic policy to the Jewish community in Ukraine during totalitarianism. Defined the main directions and nature of ethnic policy towards the Jewish minority in Ukraine during totalitarianism in the article. Showed the change in the proportion of Jews in the population of Ukraine, the nature of their resettlement and migration features. Indicated that ethnic policy of the totalitarian Soviet state during its existence was accompanied by increased pressure on Jews, and in some periods had signs of overt anti-Semitism. It is alleged that the greatest pressure on Jews was in the late 1940s - early 1950s. After the creation of Israel, when the Stalinist leadership led some training to massive forced displacement of the Jewish population. «Internationalism» - denationalization – ethnocide – these were the metamorphosis of ethnic politics in Ukraine under the conditions of the Stalinist totalitarian regime. After the establishment of security scenarios aimed at restricting emigration of Jews their success was only temporary. At the same time anti-Jewish campaign contributed to the ethnic hatred, the tip of which is directed against the Jews.

Key words: assimilation, ethnic minorities, ethno-cultural processes,

УДК 94(477+470)“1991/2010”

В. О. Волков

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ (1991–2010 рр.)

У статті вивчається українська діаспора сучасної Росії, крізь призму формування її організаційної структури. Зокрема налізуються підходи до розкриття діаспорного питання в українській і зарубіжній історіографіях. Висвітлюються та характеризуються основні етапи інституційного розвитку української діаспори у країні проживання. Аналізується політика Російської Федерації відносно основних українських осередків країни. Описується сучасний стан та подальші перспективи розвитку центральних українських інституцій в Росії.

Ключові слова: українська діаспора, інституція, Російська Федерація.

Постановка проблеми. Розбудова новітньої Української держави передбачає формування повноцінної системи політичних, соціально-економічних, культурних і конфесійних інституцій всередині країни, як і пов'язаних з ними інституцій за кордоном. У цьому контексті закордонні українці виступають фактором збереження національної ідентичності українців загалом. Трансформувавшись від рівня республіканських мігрантів до статусу діаспори, українські осередки сучасної Росії консолідували навколо себе чималу кількість закордонних українців. Саме тому вивчення організаційної структури української діаспори в Російській Федерації набуває нової актуальності. Важливою науковою проблемою є зокрема дослідження інституційної організації українських емігрантів, без якої є неможливим існування будь-якої діаспори.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що інституційний розвиток закордонних українців досить неоднозначно висвітлений у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Так, українські історики у своїх поглядах виокремлюють інституціональне оформлення етнічної меншини як ознаку наявності діаспори. Тому вивчення організаційної структури наших емігрантів в Росії постає предметом досліджень багатьох дослідників, серед яких виділяються такі фахівці, як С. Вдовенко, В. Губарець, В. Євтух, Т. Коломієць, Т. Лупул, Г. Надтока, В. Сергійчук, В. Трошинський, О. Балера, Д. Горелов та інші.

В свою чергу, російська історіографія не виокремлює українську спільноту як самобутню організацію в межах Російської Федерації. Згідно цього концептуального підходу, Україна сприймається як тимчасове державне утворення, а українці – як одна із трьох гілок єдиного «русского народа». Серед авторитетних російських дослідників історії української діаспори

слід виділити Е. Паїна, А. Барсенкова, Р. Абдулатіпова, А. Вдовіна, Т. Полоскова, С. Пантелєєва, С. Проваторова, В. Шестакова, Д. Попкова.

Метою нашого дослідження є висвітлення процесу становлення та розвитку українських діаспорних осередків у Російській Федерації.

Виклад основного матеріалу. Вже на початку 1990-х рр. розпочався процес формування українських громад в Росії. Це було зумовлено наявністю великої кількості етнічних українців на території Російської Федерації, які після розпаду СРСР опинилися поза межами власної батьківщини. Так, за переписом населення 1989 р., у Росії мешкали біля 4,3 млн українців [1]. За неофіційною статистикою, їхня кількість сягає 7 млн осіб. Звідси, перед нашими співвітчизниками постала нагальна потреба, що полягала у розбудові національно-культурного та соціально-економічного життя в країні перебування. Це, в свою чергу, не могло бути можливим без легітимізації українських громад в Російській Федерації.

Аналізуючи характер та особливості діяльності української діаспори в Російській Федерації, можемо окреслити наступні етапи її інституційного розвитку:

I етап – інституційного становлення діаспори (тривав з кінця 1991 до 1994 рр.) – час усвідомлення лише самої ідеї діаспори. Відбувався процес самоідентифікації українців в Росії, на основі чого визрівала ідея самодостатньої національної діаспори в цій країні. Одні з перших українських осередків формувалися на теренах Сірого Клину, сучасної території Сибіру. Слід зазначити, що більшість організацій мала суто культурницьке спрямування. Від початку 1990 р. було утворено такі товариства, як Дружба в Якутську, Українська Родина – Сургуті, Славутич – Норильську. В Іркутську з'явився Український клуб, різні ансамблі вокалу і танцю, бібліотека з українською літературою [2, 98]. У цей період відбувається проведення першого Конгресу українців РФ, утворення Об'єднання Українців Росії (ОУР) та затвердження 1994 р. Статуту організації. ОУР мало на меті стати провідним органом, який зміг би об'єднати українські громади різного рівня.

II етап – час формування всеросійської інституційної мережі української діаспори (охоплював 1994–2010 рр.), що ознаменувався підписанням 1996 р. президентом РФ Концепції Державної національної політики РФ [3] і прийняттям Державною Думою Росії Закону «Про національно-культурну автономію» [4]. Саме на цьому етапі сформувалася нормативно-правова база, що мала закласти необхідні підвалини для утворення та розвитку розгалуженої системи інституцій української діаспори в Росії. Тепер діяльність українців здійснювалась в межах законодавства. За офіційними підрахунками, на початку 1995 р. у 40 республіках, краях та областях РФ діяли 73 громадських українських об'єднання. Найбільше громад – шість – було зареєстровано у Москві, 2 та більше громад – в Краснодарському, Красноярському краях, Мурманській і Новосибірській областях. Так, усередині 90-х рр. ХХ ст. у Тюменській області виникло українське товариство «Єдина Родина». До його складу увійшли українські громади Тюмені, Сургуту. Крім того, існують такі громади, як «Українська діаспора» (Тобольськ), «Просвіта» (Омськ), «Джерело» (Томськ), «Громада» (Новосибірськ). З ініціативи українських осередків Тюменської області й Якутії, було налагоджено співробітництво ряду українських громад Сибіру з Україною. Насамперед, було створено регіональні програми розвитку української культури та освіти. В подальшому співпраця із діаспорою стала предметом міждержавних відносин між Україною та Росією. Так, 1998 р., внаслідок проведення Другого Конгресу українців Росії, було підписано угоду між Державним комітетом України у справах національностей та міграції й Міністерством у справах національностей і федеративних відносин Російської Федерації щодо утворення Федеральної національно-культурної автономії українців Росії. В цей період спостерігається різке зростання кількості громад закордонних українців до 105, при цьому 69 осередків входили до Об'єднання Українців Росії, 17 – до Федеральної національно-культурної автономії «Українці Росії» [2, 96].

III етап – інституційна криза української діаспори Росії (з 2010 р. – дотепер) – зумовлений переважно зовнішніми факторами впливу, тобто внутрішньою політикою РФ. Так, 2010 р. відбулася ліквідація Федеральної національно-культурної автономії українців в Росії. Очевидними є політичні мотиви закриття цього об'єднання, оскільки Тверський суд Москви залучив до справи лист-донос представника російської організації «Родина» Н. Журавльова. У ньому звинувачено керівника Федеральної національно-культурної автономії В. Семененка у націоналізмі, сепаратизмі та шовінізмі [5, 221].

Продовженням тиску на українську громаду в Російській Федерації стала остаточна ліквідація у 2012 р. Об'єднання Українців Росії, якому закидалася політична діяльність і порушення Закону РФ про громадські об'єднання. Хоча українські громади, навпаки, мали винятково етнокультурну та просвітницьку спрямованість, оскільки політичні права їм не надавалися апіорі законодавством. Тому ліквідація Федеральної національно-культурної автономії українців Росії та Об'єднання Українців Росії виглядає по суті абсурдом.

Натомість було створено досить сумнівну організацію – Федеральну національно-культурну автономію «Українців Росії». Установчий з'їзд зі створення нової Федеральної національно-культурної автономії українців Росії був проведений 2 березня 2012 р., а вже 9 квітня Міністерством юстиції Російської Федерації зареєстровано загальноросійську громадську організацію «Федеральна національно-культурна автономія “Українці Росії”». Лише 5 регіональних українських національно-культурних автономій стали засновниками організації. Серед них – Регіональна українська національно-культурна автономія «Колима–Славутич» Магаданської області, Національно-культурна автономія українців Мурманської області, Регіональна національно-культурна автономія українців Новосибірської області, Татарстанська об'єднана регіональна українська національно-культурна автономія та Регіональна українська національно-культурна автономія міста Москви [6]. Отже, легітимність такої організації знаходиться під великим питанням, оскільки в ній не представлена більшість українських громад, розміщених на всій території Росії.

Відповіддю української інтелігенції Росії на ліквідацію діаспорних організацій стало утворення 26 травня 2012 р. Конгресу українців Росії, в установчому засіданні якого брали участь голова УВКР М. Ратушний, поети і громадські діячі І. Драч та П. Мовчан. Проте, Міністр РФ відмовив організації в офіційній реєстрації [7].

Висновки. Таким чином, українська діаспора в Росії продовжує зазнавати значного тиску на усіх рівнях. Організаційна структура закордонних українців стала фактично об'єктом для гонінь з боку не лише владних органів, але й ЗМІ. Формування негативного образу українців у Росії набуло масового характеру і має на меті безпосередню дискредитацію соборної України. Активна денационалізація в Російській Федерації призвела до різкого зменшення кількості закордонних українців в країні. Так, згідно офіційних переписів населення, впродовж 1989–2010 рр. кількість українців в Росії зменшилася з 4,3 до 1,9 млн осіб. Звідси, очевидним є те, що українській діаспорі бракує підтримки з боку України. Відсутність же на державному рівні офіційного органу, який міг би координувати роботу усіх українських діаспорних осередків за кордоном, ставить взагалі під загрозу подальше існування інституцій закордонних українців в Російській Федерації.

Список використаної літератури

1. Українці в Росії [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.litopys.com.ua/diaspora/rosiya/ukrayintsi-v-rosiyi/>.
2. Мазука Л. І. Українська діаспора в Росії: актуальні проблеми збереження національної ідентичності / Л. І. Мазука // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 4 (5). – С. 91–102
3. Концепция государственной национальной политики Российской Федерации (утверждена Указом Президента Российской Федерации от 15.06.1996, № 909) [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.russia.edu.ru/information/legal/law/up/909/2051/>.
4. Закон РФ «О Национально-Культурной Автономии» от 17 июня 1996 года, № 74-ФЗ [Электронный ресурс] – Режим доступу: <http://www.belmos.ru/print.php?type=leg<ype=f&id=114>.
5. Гнатюк В. Р. Українці Росії у XXI столітті: під імперським пресом / В. Р. Гнатюк // Національний університет «Львівська політехніка» – 2013. – С. 219–225.
6. Росія хоче кинути за ґрати керівника української громади Федеральної національно-культурної автономії українців Росії [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.una-unso.org/av/mainview.asp?TT_id=27&TX_id=1769.
7. Інтереси етнічних українців у Росії ігноруються – голова УВКР Михайло Ратушний [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ukrros.info/news/index.php?ELEMENT_ID=4190.

Одержано редакцією 8.12.2014

Прийнято до публікації 25.12.2014

Аннотація. Волков В.О. Институциональное развитие украинской диаспоры в Российской Федерации 1991–2010 рр. В статье рассматривается украинская диаспора в России сквозь призму формирования ее организационной структуры. Бегло изучаются подхо-

ды к раскрытию диаспорного вопроса в отечественной и зарубежной историографии. Освещаются и характеризуются основные этапы институционального развития украинской диаспоры в стране проживания. Анализируется политика Российской Федерации по отношению к главным украинским организациям страны. Описывается современное состояние и дальнейшие перспективы развития центральных украинских институций в России.

Ключевые слова: украинская диаспора, институция, Российская Федерация.

Summary. *Volkov V. Institutional development of the Ukrainian diaspora in Russia 1991–2010.* The article is devoted to the research and meaningful theme, named the history of Ukrainian-Russian relations, the main trends of development in modern times. Despite the existence of some scientific works, the problem of formation of the Ukrainian diaspora in Russia remains less explored. The author analyzes literature and the use the source to identify the key stages of institutional development of the Ukrainian diaspora in Russia. It is pointed out that the formation of the Ukrainian communities in Russia was entirely dependent on the political atmosphere of the country of residence. Also important is the conclusion on the gradual fading of social activity Ukrainian diaspora in Russia. This process was associated with the gradual assimilation of Ukrainian Federation, direct proof of which is a permanent reduction in their numbers in the country. The article discusses the Ukrainian diaspora in the light of the formation of its organizational structure. A quick study approaches to disclosure diaspora issues in domestic and foreign historiography. In the context of Ukrainian organizations in Russia author highlights and describes the main stages of institutional development of Ukrainian Diaspora in the country of residence. The policy of the Russian Federation in relation to the main centers of Ukrainian country is analysed. The current state and future prospects of the central Ukrainian institutions in Russia is described.

Key words: Ukrainian diaspora, institution, Russian Federation.

УДК 94(477.46)“1990/2000”(=19)

N. O. Berezhna

ARMENIAN COMMUNITY IN CHERKASSY REGION IN THE CONTEXT OF THE PROBLEM OF LANGUAGE IDENTITY (1990s – beginning of the 21st century)

Анотація. *Бережна Н.О. Вірменська громада Черкаської області в контексті проблеми мовної ідентичності (1990-і рр. – початок ХХІ ст.).* Цією статтею автор вводить проблему мовної ідентичності вірмен, що мешкають на території Черкаської області в останню чверть століття (з кінця 1980-х рр.). Проведений аналіз засвідчує: мовні асиміляційні процеси на території Черкащини охоплюють насамперед вірмен сільської місцевості, що, між іншим, не є характерним для всієї новітньої України.

Ключові слова: національна меншина, вірменська громада, Черкаська область, ідентичність, мовна ідентичність.

Problem description. We have analyzed the historiography of the problem (as a component of modern Ukrainian Armenology) and came to conclusion that the problem wasn't made clear enough in historic science. Moreover, as it is seen in rare publications, the language identity of the representatives of national minorities (except the Russian and Jewish ones) isn't conceptually formulated. At the same time the researchers have been traditionally concentrated on the history of appearance and primary settling of Armenian national minority on the territory of modern Ukraine [1, 233].

Analysis of latest researches and publications. Regional ethnographers also paid little attention to this problem. The main reason for this is lack of sources, more precisely the absence of published latest population census data in Ukraine. Evidently one of the most important sources which can be used for more profound scientific research is statistical data.

Aim of this paper. The author has already dealt with the problem of Armenian community in Central Ukraine (in particular in Cherkassy region) in the context of language identity. In this case the author aims to clarify this phenomenon more profoundly.

Statement of the main material. The basis for the proposed vision of the problem is the analysis of materials from the census of the years of 1989 and 2001. That is the main statistical data which had been found by the author in the manuscript of specific ministries and departments of Ukraine (they are indicated as «personal archive»). They give us the opportunity to watch the dynamics of the number of this national minority in the regions of Ukraine, in particular in Cherkassy region. Considering the technological problems of the both census, new opportunities appear for analyzing the sex, education,